

Anna Jopek-Bosiacka

Uniwersytet Warszawski

Agnieszka Choduń:

Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa.

Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. 2018. 312 stron.

ISBN 978-83-7972-197-9

Książka autorstwa Agnieszki Choduń „*Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*”, wydana w 2018 r., to wartościowa pozycja nie tylko dla prawników. Dotyczy ona interpretacji tekstu prawnego, ale sposób patrzenia na tekst prawny i jego język, intersubiektywność znaczeń oraz sama koncepcja interpretacji tekstu prawnego bliska jest koncepcjom językoznawców i lingwistów. Obok ostatnio wydanej pracy prof. Marcina Matczaka *Imperium tekstu. Prawo jako postulowanie i urzeczywistnianie świata możliwego* (2019), książka Agnieszki Choduń przedstawia otwartą koncepcję tekstu budowaną w oparciu o szeroko pojęty kontekst prawny, pokazywany w ujęciu socjolingwistycznym bliskim koncepcjom Tomasza Gizbert-Studnickiego (1986, 2004). Rola kontekstu jest kluczowa dla odczytania znaczenia tekstu, ponieważ norma prawna wymaga do odtworzenia kontekstu na podstawie wykładni językowej bądź pozajęzykowej: „bez uwzględnienia wykładni systemowej, bez uwzględnienia celu i funkcji stosowanego prawa” wykładnia językowa pojedynczych przepisów będzie niepełna, obciążona błędem (Matczak 2019: 390).

Nie istnieje uniwersalna wykładnia tekstów prawnych. Interpretacja tekstu prawnego możliwa jest jedynie w kontekście danego systemu prawnego i danej kultury prawnej, w oparciu o krajowy dorobek doktryny i orzecznictwa oraz z uwzględnieniem cech danego języka prawnego i konwencji (stylistycznych i gatunkowych) tworzenia tekstu prawnego w konkretnym języku i kultu-

rze prawnej.

W obszarze zainteresowania językoznawców najważniejsza jest oczywiście wykładnia językowa (językowo-logiczna), która polega na dokonywaniu interpretacji przepisów prawnych przy wykorzystaniu reguł semantycznych i konstrukcyjnych (syntaktycznych i stylistycznych), a także specyficznych reguł logiki prawniczej i logiki formalnej.

W polskiej teorii prawa najbardziej konkurencyjne i najważniejsze z punktu widzenia językoznawstwa są dwie koncepcje wykładni prawa: klaryfikacyjna i derywacyjna. Klaryfikacyjna koncepcja wykładni prawa (autorstwa Jerzego Wróblewskiego, reprezentowana przez takich badaczy jak Zygmunt Tabor, Agnieszka Bielska-Brodziak, Mateusz Zeifert) zakłada, że wykładni dokonuje się tylko o tyle, o ile dostrzeżono niejasności tekstu (np. wieloznaczność słów, niejednoznaczność/nieostrość tekstu, błędy ustawodawcy). Znaczenie tekstu prawnego jest w wykładni klaryfikacyjnej kategorią obiektywną, zaś interpretacja zakłada m.in. bezpośrednie rozumienie tekstu w ujęciu Kazimierza Ajdukiewicza (Zirk-Sadowski 2016: 159-160). Derywacyjna koncepcja wykładni Macieja Zielińskiego (2017), której kontynuatorką jest m.in. Agnieszka Choduń zakłada, że wykładni dokonuje się w każdym przypadku interpretacji tekstu prawnego, czyli ustalania normy prawnej, a więc odkodowania normy z przepisów. Znaczenie językowe jest intersubiektywne i jest częścią komunikacji społecznej (Zirk-Sadowski 2016: 160). Wykładnia, a więc rozumienie tekstu prawnego, oznacza „przypisanie znaczenia wyrażeniom użytym w tekście prawnym” (Zirk-Sadowski 2016: 162). W ujęciu derywacyjnym wykładnia językowa jest pewną fazą, stadium wykładni prawa (Zirk-Sadowski 2016: 162), wykorzystującą reguły języka powszechnego.

Za bliższą współczesnym badaniom językoznawczym z zakresu lingwistyki tekstu, analizy dyskursu i genologii lingwistycznej uznają derywacyjną koncepcję wykładni Macieja Zielińskiego, której założenia znaleźć można w recenzowanej monografii Agnieszki Choduń. Koncepcja ta jest cenna dla interpretatora tekstu prawnego, ponieważ „jej celem jest udzielenie interpretatorowi prawa wielu rad i wskazówek, na podstawie wiedzy o języku, logiki, teorii komunikacji, oraz sformułowanie reguł poprawnej wykładni” (Zirk-Sadowski 2016: 166). Ważne w tej koncepcji jest założenie o normatywności tekstów prawnych, ponieważ elementy normatywne terminologii i gramatyki tekstu prawnego tworzą kontekst konieczny do właściwego odczytania tekstu prawnego i są istotne z punktu widzenia przekładu.

W koncepcji przyjętej przez Agnieszkę Choduń kontekst (językowy, intratekstowy, intertekstowy i pozajęzykowy – historyczny i kulturowy) jest językową dyrektywą interpretacyjną (2018: 263 i n.). Dla nie-prawników interpre-

tujących teksty prawne ważne są językowe dyrektywy interpretacyjne. W derywacyjnej koncepcji wykładni Macieja Zielińskiego (2017: 290–302) dyrektywy interpretacyjne, należące do ostatniej fazy percepcyjnej, obejmują kolejno: 1) przyjęcie znaczenia interpretowanego wyrazu według definicji legalnej; 2) przyjęcie cudzej decyzji interpretacyjnej (orzecznictwo); 3) odszukanie znaczenia wyrazu w języku prawniczym (podręczniki, komentarze, monografie); 4) ustalenie znaczenia za pomocą słowników ogólnych języka polskiego oraz pomocniczo innych słowników; 5) dokonanie wyboru z puli znaczeń słownikowych znaczenia adekwatnego ze względu na kontekst sąsiednich wyrazów poprzez jednostkę systematyzacyjną, a kończąc na akcie wraz z jego tytułem (por. Choduń 2018: 253). Wskazana kolejność ma charakter eliminacyjny: jeśli nie A to B, jeśli nie B to C, itd. Językowe dyrektywy wykładni fazy percepcyjnej stosowane w odpowiedniej kolejności mogą być bardzo przydatne w przekładzie prawnym jako zasady i źródła wyszukiwania znaczeń terminów i ich ekwiwalentów.

Korzystanie ze słowników języka ogólnego w derywacyjnej koncepcji wykładni jest finalnym i pragmatycznym stadium ustalania znaczeń terminów prawnych, stosowanym w przypadku nieobecności wyszukiwanych znaczeń terminów w samych tekstach prawnych, orzecznictwie i naukach prawnych (por. szerzej Choduń 2018: 228 i n.). Znajomość zasad korzystania ze słowników języka polskiego w procesie interpretacji polskich tekstów prawnych jest niezwykle istotna (por. szerzej Choduń 2018: 240–263), natomiast wykładnia językowa, jak wskazuje również Marcin Matczak (2019: 390), nie jest wykładnią słownikową, która polega na odczytaniu definicji danego terminu. Zdaniem Marcina Matczaka, „[w]ykładnia językowa polega na zbadaniu historii użycia danego wyrażenia w języku powszechnym i specjalistycznym, ustaleniu stanu rzeczy, do którego w przeszłości wyrażenie to się odnosiło (ustalenie kontekstu), oraz upewnieniu się, że w tym samym kontekście dane wyrażenie zostało użyte w interpretowanym przepisie prawnym. (...) Wykładnia językowa jest badaniem tradycji użycia słów przez daną społeczność, nie badaniem definicji słownikowej. Tylko wtedy zbliża język prawny do języka, którym posługują się adresaci prawa, i nie zaskakuje ich” (Matczak 2019: 390).

Recenzowana monografia Agnieszki Choduń składa się z czterech rozdziałów, z których pierwsze dwa („Zagadnienia wprowadzające” i „Uwarunkowania metodologiczne integrujące derywacyjną koncepcję wykładni prawa”) są przeznaczone raczej dla prawników. Nie brak tam jednak wielu przykładów z literatury przedmiotu i orzecznictwa, mogących zainteresować szersze grono odbiorców.

Rozdział 3 zatytułowany „Tekst aktu prawnego jako przedmiot interpretacji w derywacyjnej koncepcji wykładni prawa” rozpoczyna się mottem

z *Hermeneutyki filozoficznej* Hansa-Georga Gadamera: „podstawą rozumienia tekstu jest on sam”. Rezultatem interpretacji tekstu aktu prawnego jest norma prawna (Choduń 2018: 143). Tekst jest, według Agnieszki Choduń, „jednostką co najmniej jednozdaniową” (2018: 145), a ponadto ujmowany jest zarówno jako wzorzec tekstowy, jak też jego konkretne realizacje. Widoczna jest więc ewolucja w pojmowaniu **tekstu prawnego** w badaniach teoretycznoprawnych, zwłaszcza w ujęciu koncepcji derywacyjnej Macieja Zielińskiego, od agregatu wszystkich przepisów wszystkich aktów prawnych obowiązujących w danym momencie (Zieliński 1972: 23) do tekstu jako jednostki co najmniej jednozdaniowej, mającej samodzielną zdolność komunikacyjną (Choduń 2018: 26, 145). Ujęcie przez Agnieszkę Choduń tekstu jako wzorca tekstowego jest również bliskie językoznawstwu i genologii w ujęciu np. Marii Wojtak (2004-2005). Analiza realizacji wzorca tekstowego, ilustrowana przykładami, obejmuje elementy struktury wewnętrznej tekstu oraz elementy językowe (leksykalno-gramatyczne), np. definicje legalne, zwroty niedookreślone i nieostre czy skróty (Choduń 2018: 148-178).

Rozdział 4 „Językowe dyrektywy interpretacyjne w derywacyjnej koncepcji wykładni prawa” poświęcony jest m.in. problemowi tzw. domniemania języka potocznego, które opiera się na błędnym rozumieniu przez prawników terminu „język potoczny” uważanego za synonim języka ogólnego (Choduń 2018: 181-195). Dla językoznawców mniej znane będą pewnie zagadnienia definicji legalnych traktowanych jako językowe dyrektywy interpretacyjne (Choduń 2018: 195 i n.). Jest im poświęcony podrozdział 4.3, który w ciekawy i przystępny sposób omawia różne typy definicji wyróżnianych ze względu na budowę i to, w jaki sposób należy interpretować narzucone przez nie rozumienie definiowanego wyrazu/wyrażenia w myśl paremii *lex iubet non doceat* (ustawy powinny być zrozumiałe dla wszystkich).

Podrozdział 4.5 przedstawia nieznanne być może prawnikom zagadnienia powstawania i budowy słowników, ich wykorzystania w interpretacji prawniczej, oraz, co ciekawe, kryteriów wyboru słowników ogólnych języka polskiego do interpretacji prawniczej (Choduń 2018: 262-263). Przytacza też listę użytecznych z tego punktu widzenia trzech podstawowych słowników języka polskiego: pod redakcją Stanisława Dubisza, Bogusława Dunaja, oraz Mirosława Bańki (*ibidem*).

Ostatni podrozdział 4.6. poświęcony jest kontekstowi w duchu przytoczonego aforyzmu przypisywanego Ludwigowi Wittgensteinowi *Ein Ausdruck hat nur im Strome des Lebens Bedeutung* („Wyrażenie ma znaczenie tylko w nurcie życia” w tłumaczeniu Bogusława Wolniewicza 2012, s. XIV). Derywacyjna koncepcja wykładni zakłada „kontekstualne odczytanie tekstu” (Choduń 2018:

266) zapewniające pewność znaczenia poprzez wyeliminowanie wieloznaczności tekstu w danym momencie interpretacyjnym. Szczegółowe wskazówki i liczne przykłady z orzecznictwa i słowników mogą być dla tłumaczy tekstów prawnych ważną informacją ilustrującą, na czym polega prawnicza kompetencja komunikacyjna w procesie interpretacji tekstu.

Mimo że książka Agnieszki Choduń przeznaczona jest w pierwszej kolejności dla prawników, w wielu aspektach może zainteresować językoznawców zajmujących się językiem prawa i komunikacją w obszarze prawa, a także tłumaczy tekstów prawnych, którzy – w procesie tłumaczenia aktu prawnego na język docelowy – są przecież pierwszymi interpretatorami tekstu prawnego.

BIBLIOGRAFIA

- Gizbert-Studnicki T. (2004), „Sytuacyjne uwarunkowanie językowych właściwości tekstów prawnych [w:] *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 37-48.
- Gizbert-Studnicki T., 1986. *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego – Prace z nauk politycznych 26.
- Matczak M. (2019) *Imperium tekstu. Prawo jako postulowanie i urzeczywistnianie świata możliwego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Wittgenstein L. (1958/2012), *Dociekania filozoficzne*, przełożył, wstępem poprzedził i przypisami opatrzył B. Wolniewicz, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wojtak M. (2004-2005), „Genologia tekstów użytkowych”, *Postscriptum* nr 2-1(48-49), 156-171.
- Zieliński M. (2017), *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Zieliński M. (1972) *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*. Prace Wydziału Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Poznań.

Dr hab. Anna Jopek-Bosiacka jest autorką wielu publikacji poświęconych przekładowi prawnemu i komunikacji prawnej, w tym trzech monografiach: „Teoretycznoprawne i logiczne uwarunkowania przekładu prawnego” (Wolters Kluwer 2019), „*Legal Communication: A Cross-Cultural Perspective*” (Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2010); oraz „*Przekład prawny i sądowy*” (PWN 2006); tłumaczem przysięgłym języka angielskiego; radcą prawnym, członkiem Zespołu Języka Prawnego Rady Języka Polskiego oraz *The International Language and Law Association (ILLA)*; redaktorem naczelnym czasopisma „*Lingua Legis*” oraz dyrektorem Instytutu Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego – najstarszej polskiej jednostki akademickiej kształcącej tłumaczy.